

הלכות מועדים-סוכות-שנה ג כשרות ארבעת המנים

הערות כלליות: מכיון שישנם מאות על מאות פרטים ופרטי פרטים בנושאים הללו ברור שאי אפשר להקיף את כל החומר ולכן מקורות הללו דנים בעיקרי הדינים והמקרים השכיחים. מי שמתקשה בהבנת המציאות המדובר בו בהלכות, כגון לדוגמא מה זה בדיוק "חזיזית"? או מהו לולב שיש בו "קורא" או "קארע" יש לו לעיין בספר "ארבעת המינים למהדרין" שיש בו תמונות או בספר קיצורי דיני ארבעת המנים של הרב איידר ז"ל.

כל ההפניות במקורות הם לשולחן ערוך-אורח חיים

(א) רקע: ויקרא- פרק כג:מ
וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר פֶּתִיל תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְקוֹק אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים

רמב"ם-הל' לולב-פרק ז:א-ז

- א - כפות תמרים האמורות בתורה הן חריות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העלין לכאן ולכאן אלא כשיהיה כמו שרביט והוא הנקרא לולב.
- ב - פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אתרוג, וענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שעליו חופין את עצו, כגון שיהיו שלשה עלין או יתר על כן בגבעול אחד, אבל אם היו שני העלין בשוה זה כנגד זה והעלה השלישי למעלה מהן אין זה עבות אבל נקרא הדס שוטה.
- ג - ערבי נחל האמורות בתורה אינן כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל, עלה שלו משור ופיו חלק וקנה שלו אדום וזה הוא הנקרא ערבה, ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נאמר ערבי נחל, ואפילו היה גדל במדבר או א בהרים כשר.
- ד - ויש מין אחר דומה לערבה אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר וקנה שלו אינו אדום וזה הוא הנקרא צפצפה והיא פסולה, ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר אלא יש בו תלמים קטנים ב עד מאד כמו פי מגל קטן וזה כשר, וכל הדברים האלו מפי השמועה ממש רבינו נתפרשו.
- ה - ארבעה מינים ג אלו מצוה אחת הן ומעכבין זה את זה וכולן נקראים מצות לולב, ואין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, ואם לא נמצא אחד מהן אין מביאים תחתיו מין אחר הדומה לו.
- ו - ד מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה אחת, וכשהוא נוטלם לצאת בהן ה מברך תחלה על נטילתו ו לולב הואיל וכולן סמוכין לו ואחר כך נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו ונוטלן דרך גדילתן שיהיו עיקריהן למטה לארץ וראשיהן למעלה לאויר, ואם לא אגדן ונטלן אחד אחד ז יצא והוא שיהיו ארבעתן מצויין אצלו, אבל אם לא היה לו אלא מין אחד או שחסרו מין אחד לא יטול עד שימצא השאר.
- ז - כמה נוטל מהן, לולב אחד ואתרוג אחד ח ושני בדי ערבה ושלושה בדי הדס, ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף ט ונויי מצוה הוא, אבל שאר המינים אין מוסיפין על מנינם ואין גורעין מהן ואם הוסיף י או גרע [לא] פסל.

ראב"ד

- ב - אין זה עבות אבל נקרא הדס שוטה. א"א וצריך להיות כן כל השיעור או רובו ואם אינו כן פסול.
- ז - אבל שאר מינים אין מוסיפין על מנינם ואין גורעין מהן ואם הוסיף או גרע פסול. א"א לא שמעתי מעולם פסלות בזה ולא איסור תוספת וגירוע ואפילו לר' יהודה דאמר לולב צריך אגד דהא אמר רבא /סוכה/ (לו) מאי טעמא דר' יהודה דאמר אין אוגדין את הלולב אלא במינו קסבר לולב צריך אגד ואי אגיד ביה מינא אחרינא הוה ליה מוסיף מכלל דכי קטר ליה בסיב ובעיקרא דדיקלא ליכא מוסיף אע"ג

דאיכא טפי מלולב אחד וכ"ש לרבנן דאמרי אין צריך אגד דאמרי' (סנהדרין פת) האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי.

ב) לולב - סי תרמ"ה:א-ג,ה,ו,ז,ט

- א - לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות, כשר, אפ"ל לא אגדו.
הגה: ומ"מ מצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרוזות לגמרי (המגיד ור"ן פרק לולב הגזול).
ב - נפרצו עליו, והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות, (דהיינו שאין עולים עם השדרה אלא תלויין למטה) (המגיד פ"ח) פסול.
הגה: וכ"ש אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, דפסול אפ"ל אגדן (טור ור"ן פרק לולב הגזול), וכן אם נתקשו העלין כעץ ואין יכולין לחברן אל השדרה, פסול (טור וב"י). וכל זה ברוב עלין, אבל אם מיעוט עלין נעשו כך ושאר עלין נשארו ועדיין הלולב נשאר מכוסה בעלין, כשר (ר"ן פרק לולב הגזול).
ג - בריית עלין של לולב כך היא: כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן, וגב של שני עלין הוא הנקרא תיומת; נחלקה התיומת (ברוב העלין) (טור וב"י), פסולה; היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה תיומת, או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום בלא עלין, פסול.
הגה: ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול; והכי נוהגין (ת"ה סי' צ"ז/צ"ו). מיהו לכתחלה, מצוה מן המובחר, נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת; ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת ברייתו, פסול (כל בו).
ה - לולב שיבשו רוב עליו (או שדרתו) (טור), פסול; ושיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו.
הגה: וי"א דלא מקרי יבש אלא כשנתפרך בצפורן מחמת יבשותו (טור בשם התוספות), וכן נוהגין במדינות אלו שאין לולבין מצויין (הגהות מיימוני פרק ז').
ו - נקטם ראשו, דהיינו שנקטמו רוב העלין העליונים, פסול.
הגה: ואם נקטם העלה העליון האמצעי שעל השדרה, פסול (המגיד ור"ן פ' לולב הגזול); ודוקא דאיכא אחר, אבל ליכא אחר, מברכים עליו. (מרדכי פ"ג ומנהגים).
ז - נסדק, אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו כשנים, פסול.
הגה: ואפילו לא נחלקה התיומה העליונה בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה התיומת.
ט - אם כפוף בראשו, פסול; ודוקא כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים, כשר.

משנה ברורה:ד, יא, טז, יז, יט, כה, כח, מ, מא

- (יא) ברוב העלין - ורוב כל עלה ועלה
(טז) עד השדרה - עיין בביאור הגר"א שהסכים דלדינא יש להחמיר ברובו דבכל פסול רובו ככולו ועל מקצתו אין להחמיר כלל
(יז) ופסול - היינו ביום הראשון אבל בשאר הימים כשר:
(יט) כי יש מחמירין וכו' - וטעמם דע"י הנענועים רגיל להיות בסופו סדוק כולו ועיין בט"ז דלדעתו אין להחמיר בזה רק אם נחלקכשיעור טפח ובח"א כתב דלדעה זו יש להחמיר אפילו במשהו ועיין במה שכתבנו בסקט"ז בשם הגר"א וע"כ אם יש לו לולב אחר יותר טוב לברך עליו משום מהיות טוב וגו' אבל מדינא אין לחוש לזה כלל כ"ז שלא נחלק רובו ועיין לקמיה בס"ז דאם נתרחקו ב' סדקיו זה מזה עד שנראה כשנים פסול:
(כה) בצפורן - ורוב הפוסקים לא הסכימו לפירוש זה אלא שרמ"א כתב דעה זו כדי ליישב מנהגם שנהגו כך במקומותיו לסמוך ע"ז לפי שאין לולבין מצויין ע"כ אין להקל בזה כ"ז שיש בעיר לח:
(כח) ואם נקטם וכו' - דעת הט"ז והגר"א דהרמ"א הוסיף בזה להחמיר כדעת הרה"מ והר"ן דהעלה העליון האמצעי שעל השדרה [היינו כשיש ג' עלין שכלה בהם השדרה העלה האמצעי לבדה נקרא ראש הלולב] אם נקטמה פסול ועיין בביאור הגר"א דמשמע מניה שמצדד להורות כן להלכה כהרמ"א ואפילו נקטמה העלה הזאת בכל שהוא פסול:
(מ) כפופים וכו' - והרא"ש כתב אוהב אני יותר לצאת בו שאין העלין נחלקין ותיומתו קיימת וכתב הלבוש ודוקא כשהעלה העליונה לבד כפופה אבל אם כולן או רובן כפופים כל שהוא פסול דודאי זהו שינוי מברייתו ואינו הדר כלל עכ"ל והעתיקו המ"א ודעת הט"ז שאין לחלק בזה ועכ"פ בדאיכא אחר בודאי יש לזהר שלא לצאת בזה שראשי העלין כולם או רובם כפופים:

(מא) בראשו - ודוקא בזה שלא נכפף אלא בראשו ונשאר חלק גדול בלי כפיפה אבל אם גוף העלין נכפף הרבה מאוד לאמצעיתן ונראה כמו שנכפף העלין לשנים פסול שאין זה הדר כלל וה"ה אם העלה העליונה האמצעית שהיא התיומה נכפפה לבדה הרבה לאמצעיתה ג"כ פסול [פמ"ג]:

ביאור הלכה-ד"ה פסול

פסול - דע דדוקא לענין לולב הסכימו לדינא דנקטם ראשו הוא אפילו מן העלין לבד אבל לענין הדס וערבה לא מקרי נקטם ראשה עד שיחיה נקטם מעצו שלהם [כ"כ הפוסקים] ושיעור הקטימה לא מצאתי מפורש ומסתברא דשיעורו בכל שהוא וכמו שכתב הר"ן לענין נקטם ראש הלולב

פסקי תשובות-חלק ששי: עמ' שפט

בענין לולב המכוסה בקליפה אדומה (קורא)

ג. סעי' ג', שו"ע: בריית עלין של לולב כך היא, כשהם גדלים גדלים ב' ב' ודבוקים מגבם וכו'. ומצוי לולבים שיש עליהם קליפה אדומה אשר מלפנים היו קורים לו פאסט או מו"ך, ובדורות האחרונים קורים לו קור"א, והשו"ע ומרבית גדולי הפוסקים ובכללם המשנ"ב לא הזכירו בענין זה כלום, אך הבית יוסף וכמה אחרונים דנו בהרחבה בנושא זה, וכדלהלן. ראשונה מוזכר סוג לולב זה בתוס' (ב"ק צ"ו. ד"ה נחלקה) בשם תשובת הגאונים, וכפי שסיכם הב"י את שיטתם, וז"ל "ונראה דמירי בלולבים שהם כלים באמצע בשתי עלים שכל עלה מהם כפול כדרך שאר לולבים שבלולב, והם נקראים הוצין, ולפי מה שמצא ר"י בתשובת הגאונים שצריך ששני הוצין אלו יהיו דבוקים ממש בלי שום פירוד כאילו הם גוף אחד, וזה דבר שאינו נמצא בארצם, אבל אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר אדום בלולב מצד פניו שהוא מחבר שני הוצים אלו ונראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד".

וכאמור, בשו"ע ובשאר גדולי הפוסקים לא הובאה שיטה זו של הגאונים, ולכן נחלקו האחרונים⁷ אם יש לחשוש לשיטה זו, ולכתחילה⁸ ודאי יש להקפיד ולא להסיר את הקורא המחברת את ג' העלים העליונים זה לזה, ומ"מ אם הסירו הקורא והפרידו את העלים העליונים אין נפסל הלולב אף לשיטת הגאונים אא"כ¹⁰ נחלקו העלים עד השדרה או עכ"פ רובם.

ואין לחשוש בלקיחת לולב המכוסה בקורא שמא התיומת חלוקה או סדוקה כהימנך, כי¹¹ תלין שמן הסתם לא נחלקה, ואף אם נחלקה לא נחלקה כי אם מעט שאינה נפסלת בכך, אך יש המהדרים לקחת לולב שאפשר¹² לברוק את תיומתו כי חששו לשיטות הסוכרים שנחלקה התיומת או נסדק כהימנך פסול אפילו במשהו (עיין להלן אות ד' ואות י'), וזה מצוי בלולבים שלנו.

ומכל מקום, אלו הלוקחים לולב המכוסה בקורא יש¹³ להם יסודות איתנים על מי לסמוך, אך נכון שיסירו¹⁴ את הקורא בצדדי הלולב (ולא בראשו) כדי שיוכלו לקיים מצוות נענועים ע"י כסכות העלים.

7. בפמ"ג מ"ז סק"ד דלהלכה אין לחשוש לגאונים דהשו"ע והרמ"א לא הביאוהו ובלבו"ש כתב דמשי"ה לא הביאוהו משום דבימיהם לא היה שכיח כמ"ש בתוס'. 8. כ"כ בבכור"י ריש הסימן ובמאמר סק"ד וכה"ח סק"ד ועוד אחרונים. 9. הנה, לפי דברי הב"י לא החמירו הגאונים אלא בלולב שמסתיים בב' תיומות שאסור להסיר הקורא המחברת ב' העלים, אך הט"ז סק"ד למד שהגאונים אוסרים גם בלולב המסתיים בתיומת אחת שלא להסיר הקורא המחבר את התיומת עם ב' העלים מב' צדדיו, ועיין בבכור"י סק"ט. 10. בבכור"י שם. 11. מאמר סק"ד. 12. אך יזהרו מהדרים אלו (וכן הסוחרים יזהרו בכך) לא לקחת לולב המכוסה בקורא ולהסיר הקורא מהעלים העליונים כדי לברוק אם התיומת סגורה היטב כי יצא שחרם בהפסדים שבקל עלול ליפול הקורא המדביקה את התיומת לעלים שבצדדיה ונפסל לשיטת הגאונים, וכאמור לעיל אף אם נפרדו העלים מהקורא כל שלא נפרדו ברוב אורכן אינה נפסלת אף לשיטת הגאונים. 13. עיין בשד"ח אס"ד מערכת ארבעת מינים סי' ב' אות א' שכן נוהגים הספרדים שבאר"י לדרוק לקחת לולב סגור בקורא וגם בין האשכנזים יש הלוקחים לולב כזה, ובאוצר מנהגי חב"ד שכן מנהגם, ועי' ס' אורחות רבנו ח"ב מעמ' ר"ב ולהלן שהחז"א והגרי"ק צ"ל היו מקפידים לקחת לולב שאפשר לברוק התיומת, אך היה פעמים שלא היה מצוי לולב שתיומתו סגורה כהוגן ולקח הגרי"ק צ"ל לולב עם קורא, ואמר שאף אם יש קורא בין עלי התיומת, אין זה 'נחלקה' דהקורא הוא חיבור, עיי"ש בארוכה. 14. בבכור"י ריש הסימן כהרמ"א סי' תנ"א סעי' ט' שמצוות נענוע הוא כסכות העלים, ועיין בשד"ח שם שהספרדים שמדקדקים לקחת לולב מכוסה בקורא לא חששו לכך לענין כסכות העלים כי ס"ל כדעת הגאונים שנענוע הוא הולכה והבאה.

ערוך השולחן-סעיף י

ובעיקר הדבר נפלאתי כיון דלהרי"ף והרמב"ם והראב"ד ובה"ג והגאונים אין שום פסול בנחלקה התיומת היחידה כמו בשלנו וכן לפירש"י דסוכה אין שום פסול בלא נחלקה השדרה וגם ברש"י דב"ק כן הוא ואפילו אם תפס בתה"ד כן דבנחלקה כולה פסול מי אלימי פל' אחד דרש"י נגד פירושו בעצמו על מקומו בסוכה ונגד כל הני רבוותא ומה גם דמפורש בירושלמי כן כמ"ש ואף גם הר"ן ז"ל שהביא כפלי' זה דחה מיד רק שכתב שנכון להחמיר ע"ש והרשב"א בב"ק שם הביא מתוס' שפירשו כמו שפירש"י לפנינו בסוכה והרשב"א והר"ן והמגיד משנה עצמם מסכימים להלכה כרי"ף ורמב"ם דעל כל העלין קאי ע"ש וא"כ אף אם נמצא כן באיזה פל' דרש"י למה נפסול אותם הלא בכל דיני התורה אחרי רבים להטות והכא אפילו דעת יחיד אינה שהרי לפירש"י בסוכה ג"כ כשר ומה ראה רבינו הרמ"א להחמיר בזה וצ"ע [בהגה"ת סמ"ק נמצא כן ומה בכך וצ"ע]:

ג) הדס- תרמ"ו:א,ג,ה,י

א - הדס שנקטם ראשו, כשר; נשרו רוב עליו, אם נשתיירו שלשה עלין בקן אחד, כשר.
ג - ענף עץ עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו; כגון שלשה עלין או יותר, בגבעול אחד; אבל אם היו שני העלים בשוה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם, אין זה עבות אבל נקרא: הדס שוטה.
הגה: ופסול אפילו בשעת הדחק; ואיכא מאן דאמר בגמרא דכשר; וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עלין בגבעול אחד; ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא; ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קלון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם.
ה - למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיכובא ברובו (ואפילו אינו בראשו) (טור).
י - נקטם ראשו, כשר, אפילו לא עלתה בו תמרה; וה"ה ליבש ראשו, ויש פוסלין בנקטם ראשו.
הגה: וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר (המגיד), ולא מקרי נקטם אלא אם נקטמו העצים (ר"ן).

מ"ב:א-ג,טו,יח,כט

ג) נשרו רוב עליו - היינו שהיה בכל קן וקן היוצא ממנו ז' עלין ונשרו מהן ארבעה כיון שנשתייר שלשה עלין עדיין נקרא עץ עבות וכשר וכדלקמן בס"ד (טו) ולכן נהגו להקל וכו' - עיין בביאור הגר"א ובשאר אחרונים שכולם פקפקו מאוד על המנהג ההוא שאין להם שום יסוד לא בתרי וחד ולא בתרי ע"ג תרי והרמ"א דחק רק לקיים המנהג ולכן הירא לדבר ד' יטרח למצוא עבות כדין דהיינו ג' עלין בשוה בכל קן וקן ועיין לקמיה בס"ה. כתב הח"א דבתוך אלו היבשים שמביאים עם האתרוגים בדוחק נמצא אחד למאה שיש בו ג' בקן אחד ולכן אין להם חזקת כשרות עד שישרם בחמין וירכך אותם ואם לא ימצא יטול בלא ברכה ע"ש (יח) ולעיכובא ברובו - היינו שההדס ששיעורו הוא לא יותר מי"ב גודלין כדלקמן בסימן תר"נ אין צריך עבות בכל קן ז' גודלין יהא עבות דהיינו ג' עלים בכל קן והחמשה גודלין אפילו נחסר לגמרי שנשרו עליו או שלא היו עבות דהיינו שהיו עליו שנים ע"ג שנים או תרי וחד דכיון שרובו היה עבות כשר. ובהדס שהיו בכל שיעור ארכו ג' עלים בכל קן ונשר עלה אחת מכל קן ברוב שיעור אורך ההדס יש בזה פלוגתא בין הראשונים יש מכשירין דכיון דנשאר שנים בכל קן רובו ככולו כי היכי דמכשירין בנשרו מקצת עליו מארכו של ההדס ויש פוסלין דס"ל דעי"ז לא נשאר עליו שם עבות כלל דאין עבות אלא בשלשה. ולענין הלכה נקטינן להקל במקום הדחק שכן הסכימו כמה אחרונים. ודוקא כשנשאר עכ"פ שני עלין בכל קן דהוי רובא עכ"פ אבל אם נשרו שני עלין ברוב שיעור אורך ההדס פסול לכו"ע וא"כ במקום שנוהגין לצאת בהדסים של שנים ע"ג שנים כדלעיל בהג"ה אם נשר עלה אחת מכל קן ברוב שיעור אורך ההדס פסול לכו"ע דלא נשאר רובא:

משנה ברורה סימן תרמו

(כט) כשר - ואין דומה ללולב וערבה דנקטם ראשו פסול בהן דבהדס ענפיו חופין ראשו [היינו העלין]

ואין קטימתו ניכרת בהן

באר היטב:ג

כשרות ארבעת המינים

(ג) בקן. עיין ט"ז אי פירושו אפילו אין שם רק פעם א' ג' בחד קן, ופליג על הרא"ש דבעי רוב שיעור הדס שיהא עבות של ג' בקן כמ"ש בש"ע ס"ה, ע"ש, או פירושו דעל כל קן אמר שיהיה שם ג' עליו, ע"ש:

(ד) ערבה-תרמ"ז:א-ב

א - ערבי נחל האמור בתורה, הוא מין ידוע הנקרא כן; עלה שלו משוך כנחל, ופיו חלק, וקנה שלו אדום (ואפ"ל בעודו ירוק, כשר) (ב"י); ורוב מין זה גדל על הנחלים, לכך נקראו ערבי נחל, ואפילו היה גדל במדבר או בהרים, כשר; ויש מין אחד דומה לערבה, אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר (פירוש מגרה סיג"ה בלע"ז) וקנה שלו אינו אדום, וזהו הנקרא: צפצפה, והיא פסולה; ויש מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר, אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן, וזה כשר. ב - ערבה שיבשה או שנשרו רוב עליה או שנקטם ראשה, פסולה; אבל כמושה או שנשרו מקצת עליה, כשרה; והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה.

מ"ב:ו,ה,י,יא

(ו) וזה כשר - דדרכה ג"כ ליגדל על הנחל כמו שאר ערבות והיא בכלל ערבי נחל. והנה כמה פעמים מלקטין ערבות נערים קטנים שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם וצריך הקונה להשיג ע"ז: (ח) או שנשרו וכו' - ויש לדקדק בזה שלפעמים נושרין ע"י תחיבתן לתוך הלולב וגם ע"י נענוע. ובפרט באתרוג ולולב של הקהל שיד הכל ממשמשיין בהן מצוי מאוד שנושרין רוב העליון ע"י נענוע של איזה אנשים וממילא שאר אנשים שמברכין אח"כ לבד שאין יוצאין במצוה גם מברכין ברכה לבטלה ומן הנכון שעכ"פ ביום הראשון שהוא מ"ע דאורייתא יעמידו איש עתי שיפקח ע"ז: (י) או שנקטם ראשה - והיינו שנקטם עצה אבל בנקטם עליה אף שהוא מראשה אין נ"מ בזה ונחשבת כשאר עליון. ודע דיבש ונקטם ראשה הוא מטעם הדר ונשרו רוב עליה דעת הריטב"א הוא משום שע"ז אין שמו עליו וע"כ דעתו דבזה פסול כל שבעת הימים ומדברי רבינו מנוח משמע דגם זה משום הדר הוא: (יא) כשרה - משמע דלכתחלה אין כדאי ליקח אותה [מ"א] והא"ר מכשיר אף לכתחלה. אכן כיון דערבות מצויות טוב להדר לכתחלה גם בזה

(ה) אתרוג-תרמ"ח: א ג,ז,ח-יג,טז,כא

א - אתרוג היבש, פסול; ושיעור היבשות, כשאינו מוציא שום ליחה, ויבדק ע"י שיעבור בו מחט ובו חוט, ואם יש בו ליחה יראה בחוט (ואתרוג שהוא משנה שעברה, ודאי יבש הוא ופסול) (תה"ד מהרי"ל סימן ה'). ב - אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא, פסול; ושאינו מפולש, אם היה כאיסר, פסול; ואם חסר כל שהוא, פסול. וי"א דגם בנקב מפולש בעיני חסרון משהו; ושאינו מפולש, בחסרון כאיסר. הגה: ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן על ידי קוצים, אע"פ שיש בהם חסרון, שזהו דרך גדילתן (תה"ד סי' צ"ט); מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב, פסול לסברא הראשונה אע"פ שאינו מפולש; ובשעת הדחק יש להקל כסברא האחרונה, להכשיר חסרון שאינו כאיסר ואינו נקב מפולש (דעת עצמו). ג - מפולש, יש מפרשים כפשוטו, דהיינו שניקב מצד זה לצד זה; ויש מפרשים שכיון שניקב עד חדרי הזרע שהגרעינים בתוכו, מקרי מפולש. ז - ניטל דדו, והוא הראש הקטן ששונתו בו, פסול. הגה: ויש מחמירין אם נטלה השונתא, דהיינו שאנו קורין פיטמא (ר"ן), וטוב להחמיר במקום שאפשר, מיהו לענין דינא אין לפסול אא"כ ניטל הדד, דהיינו העץ שראש הפיטמא עליו; והראש נקרא: שושנתא (המגיד); וכל זה דוקא שניטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם, כשר, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש). ח - ניטל העץ, שהוא תלוי בו באילן, מעיקר האתרוג, ונשאר מקומו גומא, פסול. הגה: ואם ינטל קצת העץ ונשאר עובי כל שהוא שכל רוחב יא הגומא מכוסה, כשר (טור).

ט - עלתה חזזית (פ'ל תרגום או ילפת או חזזן) עליו, אם בשנים או בשלשה מקומות, פסול; ואם במקום אחד, אם עלה על רובו, פסול; ואם על חוטמו, אפ' כל שהוא, פסול. וחוטמו היינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו.

י - י"א דהא דבב' ובג' מקומות פסול, היינו דוקא כשנתפשט הנימור ברובו אף על פי שבשטח החברבורות הוא מיעוט; אבל במיעוטו, כגון שכולם מצד אחד של אתרוג, כשר. ויש פוסלים אפ' במיעוטו של צד אחד.

יא - אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד, יש מכשירין ויש פוסלים.

יב - מחוטמו ואילך, דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא, טז פוסל חזזית וכל שינוי מראה בכל שהוא; ויש מי שאומר דה"ה דיבש פוסל שם בכל שהוא.

יג - חזזית הוא כמו אבעבועות, ויש בו ממש שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מאתרוג.

הגה: ולכן יש להכשיר אותו חזזית שקורין בל"א מו"ל, לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג (מהרי"ל); ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג, מאחר דרגילים להיות הרבה כך (ת"ה ס"ז צ"ט).

טז - אם הוא שחור או לבן במקום אחד, פוסל ברובו; בשנים או בשלשה מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו.

כא - הירוק שדומה לעשבי השדה, פסול, אא"כ חוזר למראה אתרוג כשמשהין אותו.

מ"ב:ג,ל,מה,מו,סה

(ג) יראה בחוט - הקשו האחרונים דא"כ יהיה נקב מפולש ופסול לדעה ראשונה שבסעיף ב' אפילו בלא חסרון ותירץ המ"א שתוחב המחט קצת במקום עובי שלה דהיינו במקום חור הנקב ועי"ז יכנס קצת מן החוט עמה וכשמוציאה יראה בהחוט ואין כאן נקב מפולש ויש שתירצו דמפולש לא נקרא אלא כשניקב ברוחב האתרוג מעבר לעבר אפילו שלא כנגד חדרי הזרע אבל כשניקב בעובי שלו מצד א' דהיינו לאורך האתרוג מעוקצו כלפי חוטמו ואינו מגיע לחדרי הזרע בזה י"ל דלכו"ע לא מקרי מפולש (ל) פסול - דהו"ל כחסר והנה מלשון ניטל הדד משמע דניטל העץ אף מה שתקוע בתוך האתרוג ונעשה שם כמו גומא ולפיכך פסול אבל אם ניטל רק מה שלמעלה מן האתרוג אין להחמיר וכן הסכים הט"ז לדינא אבל יש מן הפוסקים שמצדדים להחמיר אפילו אם לא ניטל רק למעלה מן האתרוג וסוברים דזה הוי בכלל חסר לדידהו ואם נשאר מן העץ למעלה מן האתרוג כל שהוא דעת המ"א דאין להחמיר בזה

(מה) וכל שינוי מראה - כגון שחור ולבן כמבואר לקמן בסט"ז:

(מו) בכל שהוא - ודוקא כשנראה לכל אבל אם אין נראה לעין מחמת דקותו וצריך להסתכל אין זה כל שהוא שפוסל

(סה) אלא א"כ חוזר וכו' - ר"ל היכא דידיעין טבע האתרוגים שבאותו מקום שדרך לחזור אח"כ למראה אתרוג לאחר ששהו בכלי זמן מרובה אז אפילו בעודו ירוק כשר דכיון שחוזר למראהו ע"כ נגמר פריו ומ"מ הסכימו האחרונים דאין לסמוך ע"ז למעשה ואין לקנות אתרוגים אא"כ התחיל במקצת לשוב למראה אתרוג דשמא יהיה נשאר ירוק. אתרוג המורכב הסכימו הפוסקים שהוא פסול דלא מקרי אתרוג כלל. ומורכב היינו מאתרוג ולומונ"י או פאמראנ"ץ או שום פרי אחרת אפילו אם הבריק ענף מאילן אתרוג לתוך לומונ"י וכ"ש אם הבריק ענף מאילן לומונ"י תוך אילן אתרוג [אבל אם הרכיב משני אילני אתרוג ביחד כגון ענף אילן שפירותיו דקים וקטנים לתוך אילן שפירותיו גסים כשר. א"ר בשם ב"ת]. ויש ג' סימנים שנוכל להכיר אם הוא מורכב או לא (א) כי המורכב חלק ולא אתרוג בליטות קטנות בכל גופה וגובה להם (ב) המורכב העוקץ בולט ובאתרוג העוקץ שוקע (ג) כי תוך המורכב רחב והמוהל שלו הוא רב והקליפה הממוצעת (דהיינו בין קליפה עליונה שהיא דקה כגליד ובין התוך שהן חדרי הזרע עם קליפתן) דקה ובאתרוג הוא להיפך כי הקליפה עבה והתוך קצר והוא כמעט יבש [ובעולת שבת כתב עוד סימן שבאתרוג הגרעין זקוף לאורך האתרוג ובמורכב הגרעין מושכב לרוחב האתרוג ובבכורי יעקב כתב שבדק באתרוגים הרגילים אצלנו ושיש להם כל סימני אתרוג כשר שלפעמים הגרעינים שוכבים באורך ולפעמים ברוחב ע"ש וע"כ ע"י סימן זה א"א להבחין כלל] וכתב בתשובת חתם סופר חא"ח סימן קפ"ג אתרוגים שיש להם סימנים שמבחוץ דהיינו העוקץ שקוע ובליטות הרבה אין לחוש שמא ימצא בסימנים הפנימים היפך מזה ומשמע מזה דאם יש לו רק סימן אחד שמורה שהוא אתרוג והסימן השני מורה שהוא מורכב כגון שהוא חלק והעוקץ שלו שוקע יש להחמיר מספיקא וכ"כ במור וקציעה אמנם בסימן ר"ז מפקפק הח"ס מאוד בענין הסימנים אחרי שלא נזכרו בש"ס ודעתו דלמעשה אין לסמוך על סימנים כלל להקל ודין של אתרוגים כדן עוף טהור דנאכל במסורת דהיינו שאותו המקום יהיה מוחזק מימים קדמונים שאתרוגיהם אינם מורכבים ומסיים שם העולה מזה כל האתרוגים שאינם מייעניווע [וה"ה מקום אחר המוחזק בכשרות מימים קדמונים] אין ליקח בלי כתב הכשר שיודע המעיד שאינם מהמורכבים ואין לסמוך על הסימנים עכ"ל

כשרות ארבעת המינים

וכעין זה כתב ג"כ בספר שנות חיים בסי' ע"ר ע"ש אך ביו"ט שני שהוא דרבנן יש לסמוך על הסימנים אף למאן דס"ל דגם ביו"ט ב' פסול מורכב ע"ש. אכן באמת אודות כתב ההכשר יש ג"כ הרבה לדקדק (א) שצריך למצוא אנשים שיכירו היטב חתימת המעיד או עכ"פ שהסוחר עצמו יכיר כתב ההכשר והוא יהיה מוחזק לנו בכשרות ב) על האתרוגים שאינם מוחזקים מכבר בכשרות להעיד שאינם מורכבים לזה אין להאמין להמעיד אלא אם הוא מוחזק בכשרות וצריך שיהיה ירא שמים לדקדק דאולי מטעי קטעי ובפרט במלאכת הנטיעה. גם מצוי עוד כמה רמיות בענין זה שהוא מניח כתב ההכשר על תיבה אחת והסוחר כשמוכר אותו קעסטיל מניח הכתב על קעסטיל אחר וע"כ יש לדקדק לקנות מאיש נאמן ואם מוצא לקנות אתרוג מאיזה מקומות הידועים מעולם ומוחזקים שאינם מורכבים [עון] יותר טוב לקנות מהם ועיין בבה"ל מה שכתבנו בשם הבכורי יעקב ולפי המבואר שם נראה דבדיעבד כשכבר קנה או שאין לו מקומות הידועים למוחזקים נראה דיוכל לסמוך על שתי סימנים שמבחוץ ולברך ג"כ וכמ"ש למעלה. ודע שהסכימו האחרונים דיש להחמיר לענין אתרוג המורכב אפילו בשאר ימים. ואם אין לו אחר בעיר יש ליטלו כל שבעה בלא ברכה ויש מחמירין דאפילו ליטלו בלא ברכה ג"כ אין כדאי דילמא אתי למסרך לצאת בו תמיד. ולענין הדסים אם יודע שהם מורכבים אין ליטול אותם דפסולים הם כמו אתרוגים אך בסתמא משמע מאחרונים שאין לחוש דסתמא אינן מורכבים (עיין בפמ"ג בסי' תרמ"ט אות י"א) ומה שרצה השבות יעקב לפסול אותן הגדלים בגנות השרים מפני חשש מורכבים חלקו עליו החכם צבי והפנים מאירות ועיין בבכורי יעקב שכתב שכן פשט המנהג להכשירם

ו) כללים בכל ארבעת המינים - רמב"ם-הל' לולב פרק ח:ט

כל אלו שאמרנו שהם פסולים מפני מומין שבארנו או מפני גזל ק וגניבה ביום טוב ראשון בלבד אבל ביום טוב שני עם שאר הימים הכל כשר, והפסולות שהיא משום ע"ז או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה בין ביום טוב ראשון בין בשאר הימים פסול.

ראב"ד שם

כל אלו שאמרנו שהם פסולים מפני מומים שבארנו או מפני גזל. א"א אין הכל מודים בגזול ויבש שאין פסולין משום הדר אלא גזול הוה ליה מצוה הבאה בעבירה, יבש מפני שהוא כמת, בירושלמי (פ"ג ה"א).

טור-סי תרמ"ט

כל הדר' מינין פסולין בגזול בין לפני יאוש בין לאחר יאוש ובשאל ובשל עיר הנדחת ואשירה של ישראל פסול אבל של עו"ג לכתחלה לא יטול ואם נטל יצא מיום ראשון ואילך דלא בעינן לכם וכל הפסולין כמו שפסולין בראשון כך פסולין כל שבעת הימים חוץ משאל שמותר מיום ראשון ואילך וכן חסר מותר מיום ראשון ואילך הלכך ניקב או שנקבוהו עכברים מותר מיום ראשון ואילך אם נשאר בו כשיעור ובהלכות גדולות פסל אם נקבוהו עכברים כל ז' ימים משום דמאיס אע"ג דניקב כשר וכ"כ רב נטרונאי גאון ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא חילק ואפילו לכתחלה מותר לאכול ממנו רק שישאיר ממנו שיעור כדי לצאת בו ולדידן חשוב יום שני כמו יום ראשון אבל כל שאר הפסולין פסולין כל ז' הימים והרי"ף גיאת כתב כל הפסולים אינן פסולין אלא בראשון אבל משם ואילך לא שנא גזול ול"ש שאר פסולין כולם כשרים וכ"כ בעל העיטור וה"ר יונה וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה וכל הפסולים מחמת מום אם הוא שעת הדחק שאין נמצא כשר כשרים ויכול לברך עליהם והראב"ד כ' שלא יברך עליהם אלא יאחזם בידו שלא תשתכח תורת לולב ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל הכשיר לולב יבש בשעת הדחק ולא שאר מינין ולא נראה דמ"ש זה מזה:

בית יוסף ד"ה וכל הפסולים, והרמב"ם (במהדורה הטובה של הטור)

וכל הפסולין כמו שפסולין בראשון כך פסולין כל שבעת הימים חוץ משאל. בריש פרק לולב הגזול (כט:): אהא דאמרין בגמרא בשלמא יבש בעינן הדר וליכא אלא גזול בשלמא ביום טוב הראשון ולקחתם לכם (ויקרא כג) משלכם אמר רחמנא והאי לאו דידיה הוא אלא ביום טוב שני אמאי לא כתב הרא"ש (סי' ג) משמע דפשיטא ליה דבעינן הדר לכולהו יומי אבל לכם משלכם לא בעינן בשאר ימים וכן ולקחתם דדרשינן מיניה דבעי לקיחה תמה (לד:): לא מיפסל אלא ביום טוב ראשון כדאמרין

בפרקין (לו): רבי חנינא מטבל ביה ונפיק ותימה מאי שנא זה מזה הא כולהו בהדי הדדי כתיבי בחד קרא ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר ואי משום דמשמע דהנך דכתיבי מקמי יום ראשון דוקא עליה קיימי ולא רצו לתקן שיהיו נוהגין בשאר הימים אבל הדר דכתיב בתריה תיקנו בכל הימים אכתי קשה דהא מולקחתם לכם דרשינן ד' מינים שבלולב מעכבין זה את זה דבעינן לקיחה תמה ודרשינן נמי (מא; מג.) מדכתיב ולקחתם לשון רבים שתהא לקיחה לכל אחד ואחד ואם כן בשאר הימים תיסיגי במין אחד ולקיחה לאחד בשביל כולם הילכך נראה דהיינו טעמא משום דיום ראשון דאורייתא בגבולין ושאר הימים דרבנן זכר למקדש (מד.) הילכך עיקר הלקיחה כגון ד' מינים שבלולב ולקיחה לכל אחד ואחד תקון גם בשאר יומי כעין דאורייתא וכן בהדר משום הידור מצוה אבל בחסר לא תקון וכן בשאול ובגזול פליגי בשמעתין מר סבר דתקון משום מצוה הבאה בעבירה ומר סבר כיון שהוא מדרבנן לא חשיב מצוה הבאה בעבירה והלכה כמאן דסבר דתקון נמצא שאין חילוק בין יום טוב ראשון לכל שאר הימים אלא בחסר כדאמרינן לקמן ר' חנינא מטבל ונפיק ביה וכן שאול אבל כל שאר הפסולים נוהגים בכל הימים ויום טוב שני דידן הוא כיום ראשון דספיקא הוא וראיתי דעות אחרות לפוסקים ונלאיתי לכתבם כי לא ישרו בעיני וכאשר כתבתי הוא העיקר עכ"ל: והרמב"ם (פ"ח ה"ט) כתב שכל הפסולים מפני מומין או מפני גזל וגניבה אינם פסולים אלא ביום ראשון לבד אבל הפסולים משום עבודה זרה או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה פסול כל שבעת הימים וכתב הרב המגיד שכן דעת הגאונים [וכו'] ודע שהפסולים מפני שאינן מינן או מפני שהן חסרי השיעור כולם פסולים בשני כראשון וזה מבואר פשוט בדברי רבינו וכתב עוד שיש מוסיפין לפסול עוד בשני גזול ויבש וכן כתוב בהשגות (שם) וכבר הכריע הרמב"ן להכשיר היבש אבל בגזול הודה לדברי הר"א. בסמוך כתב סברת הר"צ אבן גיאט והעיטור והרב רבי יונה בזה והיא כסברת הרמב"ם והגאונים והריב"א. ודין היבש יתבאר בסמוך. והרשב"א כתב בתשובה (ח"א סי' כג) דעתי נוטה דשני ימים ראשונים כיום אחד הם ובשניהם בעינן לולב כשר דמספק יום ראשון אנו עושים אותו:

ז) שיעור - תר"נ

א - שיעור הדס וערבה, ג' טפחים; ושדרו של לולב ד' טפחים, כדי שיהא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח, באמה בת ה' טפחים עשה אותה ו', צא מהם ג' להדס, נמצא שיעור הדס וערבה טפחיים ומחצה, שהם י' גודלים; ושיעור שדרו של לולב י"ג גודלים ושליש גודל; ויש מי שאומר שיעור שדרו של לולב י"ד גודלים; וי"א ששיעור הדס וערבה י"ב גודלים, ושדרו של לולב י"ו גודלים (וכן נוהגין לכתחילה).
ב - אין להם שיעור למעלה. ויש מי שאומר שאפילו הוסיף באורך ההדס והערבה כמה צריך שיצא שדרו של לולב למעלה מהם, טפח.

פסקי תשובות עמ' תי"ט

סימן תרג

מדות לולב הדס וערבה לפי שיעורי זמננו

א. סעי' א', שו"ע: שיעור הדס וערבה ג' טפחים וכו'. והשיעורים המבוארים בסימן זה לפי מדות זמננו הם כך: אורך לולב ד' טפחים — לחזו"א¹ 40 ס"מ ולכל הפחות 39 ס"מ, ולהגר"א נאה 32.7, ויש² ליוהר ולהקפיד שבשיעור ד' טפחים הללו יהא הלולב מכוסה משני צדדיו בעלים, כי המקום המגולה ללא עלים אין שמו לולב אלא אופתא (סי' תרמ"ה סעי' ב' ביה"ל ד"ה ועדיין) ולכן הקצה התחתון שמצוי שאינו מכוסה בעלים משני צדדיו אין לצרפו לשיעור, וכן העלים העליונים אינם בכלל השיעור (גמרא) אלא מודדים עד מקום סיום השדרה היינו עד³ מקום פיצול העלים העליונים. הדס וערבה ג' טפחים — לחזו"א 30 ס"מ ולפחות 29 ס"מ ולהגר"ח נאה 24.5 ס"מ ולפחות 24 ס"מ, ומודדים בלי העלים העליונים אלא עד סוף הבד, ובקצהו התחתון מתחילת יציאת העלים.

וכמבואר בפוסקים ובמשנ"ב סי' תפ"ו שבדאורייתא יש להחמיר כהמדה הגדולה ובדרבנן אפשר להקל כהמדה הקטנה. לכן ביום

א' דסוכות שד' מינים מה"ת יש להחמיר כשיעור הגדול ובשאר ימי החג אפשר להקל כשיעור הקטן.

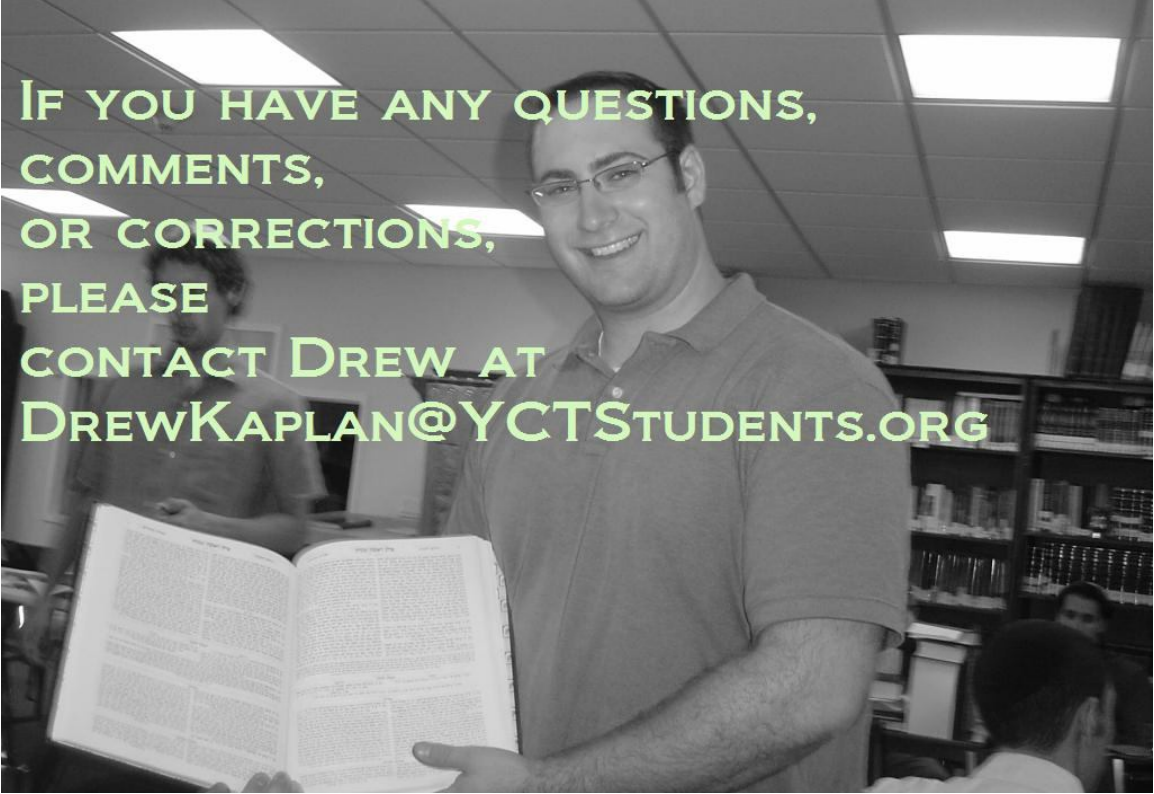
ושיעור 'טפח' שצריך שדרתו של לולב לבלוט מחוץ⁴ להדסים והערבות לחזו"א 10 ס"מ ולהגר"ח נאה 8 ס"מ.

ועפ"י דברי המשנ"ב סק"ח אפשר בדיעבד לסמוך על שיעור טפח — ג' אגודלים, ושיעורו בלולב לפי החזו"א 33 ס"מ ולהגר"ח נאה 26.6 ס"מ ובהדס וערבה לחזו"א 25 ס"מ ולהגר"ח נאה 20 ס"מ.

ודע כי בדברי המג"א בהל' חנוכה (סי' תרע"ב סק"ד) מבואר שכל⁵ שהלולב ארוך יותר יש בו תוספת הידור מצוה.

משקל האתרוג לפי מדות זמננו — לעיל סי' תרמ"ח אות כה.

תרג — 1. עיין שיעורין של תורה שיעורי המצוות אות א'. 2. סי' ד' מינים השלם עמ' ו' בהערה. ובס' כשרות ד' מינים עמ' קל"ז דן לומר שאם יש למטה עלים שאינם מתחילים בשוה יש למדוד מהעלה העליון ולא מהעלה הכי תחתון שהרי נגדו אין עלה ונחשב כאופתא ואינו נכנס לשיעור. 3. עיין חזו"א סי' קמ"ז סק"ג. 4. ועיין פמ"ג במשב"ז שצריך הטפח להיות מעל ראשי העלים העליונים ולשיטתו שספקו מספקא ליה אם העלים העליונים בכלל שיעור ג' טפחים, עיין שעה"צ סק"א. 5. ובס' מאמר מרדכי להה"ק מוהר"ם מנאדבורנא זי"ע שהקפיד על לולב ט' טפחים כשם שמצינו בהל' יציאת שהחוטם יהיו שני שלישי והגדיל שלישי, ה"ה הכא הלולב היוצא מההדסים והערבות (שיעורם ג' טפחים) יהיה ב' שלישים נגדם שהוא עוד ו' טפחים.

IF YOU HAVE ANY QUESTIONS,
COMMENTS,
OR CORRECTIONS,
PLEASE
CONTACT DREW AT
DREWKAPLAN@YCTSTUDENTS.ORG